

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

Krzyż przydrożny w miejscowości Basznia Dolna

/ przy przejeździe kolejowym /

/ gmina Lubaczów /

WOJEWÓDZKI
URZĄD OCHRONY ZABYTKÓW
z/s w Przemyśle
ZAOPINIOWANO

DNIA 8.02.2024
12N-1-5183.2.2024 mo

Podkarpacki Wojewódzki
Konservator Zabytków

Beata Kot

Autor programu prac konserwatorskich i restauratorskich:

mgr Barbara Woch

Opaka 2023

ARTEMIS
Konservacja Dziej Sztuki
mgr Barbara Woch
Opaka 111A, 37-600 Lubaczów
NIP 793127077, REGON 387839820
tel. 607803930

1. KARTA IDENTYFIKACYJNA

A. DANE PRZED KONSERWACJĄ

RODZAJ:

Krzyż kamienny, przydrożny

AUTOR, WARSZTAT, SZKOŁA

Lokalny, bruśnieński ośrodek kamieniarski

MIEJSCE PRZECHOWYWANIA/LOKALIZACJA:

Basznia Dolna

Przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju / przed przejazdem kolejowym /.

Numer ewidencyjny działki : 811 / pas drogowy /

WŁAŚCICIEL:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

NUMER INWENTARYZACYJNY:

Karta Gminnej Ewidencji Zabytków gminy Lubaczów nr 377/1547

Wpisano do rejestru zabytków

WYMIARY:

Podstawa

105 x 105 , wys. 23 cm

84 x 84 cm, wys. 24 cm

62 x 60 cm, wys. 16 cm

Cokół

35 x 33 cm, wys. 125 cm

Krzyż

Wys. 80 cm,

Ramiona 35 cm

12 x 12 cm

Pow. 536 cm²

WCZEŚNIEJSZE KONSERWACJE:

Renowacje przeprowadzane cyklicznie przez lokalną społeczność.

WCZEŚNIEJSZE DOKUMENTACJE:

Brak danych

B. DANE O KONSERWACJI**INWESTOR:**

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

ZLECENIODAWCA:

Gmina Lubaczów

ul. Jasna 1

37-600 Lubaczów

2. OPIS, ANALIZA FORMY, FUNKCJI I TREŚCI

Krzyż kamienny, przydrożny, usytuowany przy drodze prowadzącej z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju, przed przejazdem kolejowym.

W typie krzyża na cokole, złożony z trzystopniowej podstawy oraz cokołu, na którym ustawiony niewielki krzyż. Całość wykuta z wapienia roztoczańskiego, zapewne w bruśnieńskim ośrodku kamieniarskim.

Podstawa prosta, trzystopniowa, zbudowana uskokowo, na której ustawiony cokół do 1/3 wysokości szerszy, zwieńczony profilowanym daszkiem. Na froncie dolnej partii cokołu płyciny w formie prostokąta stojącego zwieńczonego półłukiem. Wewnątrz ryta inskrypcja w języku starocerkiewnym. Na bocznych, przylegających ściankach, w płycinach dekoracja w formie dwóch rąbów. Na tylnej ścianie ryty napis / nieczytelny /.

Front górnej, węższej partii cokołu z płyciną zwieńczoną półłukiem. Wewnątrz ryty napis / nieczytelny /. Analogiczne płyciny z rytymi napisami znajdują się na dwóch bocznych ścianach cokołu. Na ścianie tylnej ryta inskrypcja / nieczytelna /.

Cokół zwieńczony wklęsłym gzymsem przechodzącym w płaski daszek, na którym ustawiony krzyż na niskiej podstawie. Krzyż z płaskorzeźbionym wizerunkiem Chrystusa Ukrzyżowanego.

3. ZAGADNIENIA HISTORYCZNE

Pierwsza adnotacja o miejscowości Basznia miała miejsce w 1444 roku i zapewne na przełomie XV i XVI wieku objęta została osadnictwem wołoskim, co ma swoje potwierdzenie w materiałach źródłowych. Wieś uposażona została przywilejem przez Jana Tarnowskiego hetmana wielkiego koronnego w 1550 roku, który to przywilej został ostatecznie potwierdzony w 1634 roku przez króla Władysława IV.

Wieś królewska, po 1778 roku włączona została do dóbr kameralnych zaś w 1818 zakupiona przez hr. Pawłowskiego. Po 1856 roku Basznia przeszła na własność Jakuba Bernsteina, zaś w 1881 przejęta została przez bank wiedeński.

W 1882 roku właścicielami majątku została rodzina Gołuchowskich, której ostatnim przedstawicielem / od 1932 roku / był Agenor Maria Gołuchowski, ordynat na Skale, senator Rzeczypospolitej Polskiej.

W materiałach historycznych wieś wzmiankowana jest w związku z jej częściowym zniszczeniem w trakcie najazdów tatarskich w latach 1621 i 1629 jak również jako ośrodek buntów chłopskich przeciwko polityce ekonomicznej dzierżawców starostwa lubaczowskiego w latach 1570-1635.

Rozwój osady nastąpił w XVI wieku, kiedy to starosta lubaczowski Gabriel Tarło osadził tu nowych kmieci. W XVIII wieku wieś została podzielona na Basznię Dolną oraz Basznię Górną, natomiast po 1783 roku między Basznia Górna a Sieniawka założono niemiecką kolonię Raichau.

Pierwsze podania dotyczące struktur kościelnych dotyczą funkcjonowania monastynu bazylianów, natomiast początki organizacji kościelnych kościoła wschodniego pochodzą z poł. XVI wieku, kiedy to świąszczennik Vasil Popowicz wymieniony był w rejestrach podatkowych.

Pierwsze dokumenty dotyczące erekcji parafii nie zachowały się, natomiast król Jan Kazimierz w dokumencie wydanym 25 sierpnia 1660 roku „na nowo przyznał parochowi do wolnego używania ćwierć i dwa obszary gruntów z łąkami oraz zezwolił trzymać komorników. Dokument został potwierdzony przez Jana III Sobieskiego oraz Augusta III.

Pierwsza cerkiew drewniana została wzniesiona zapewne w XVI wieku.

Cerkiew drewniana z Baszni Dolnej / rozebrana ok. 1904r./, Zbiory Biblioteki Narodowe w Warszawie.

Kolejna cerkiew wzniesiona została w 1644 roku z fundacji gromady wiejskiej przez majstra Zacharego Smolina z Rudy. Cerkiew z czasem poddawano reparacjom i tak w 1825 roku rozebrano dzwonnice i wzniesiono nowy babiniec z wieżyczką, w 1844 roku dobudowano zakrystie. Kolejne, ostatnie już prace remontowe przeprowadzono w 1885 roku.

W 1903 roku z inicjatywy parocha ks. Lwa Połyszynowicza, na dawnym cmentarzu rozpoczęto budowę murowanej świątyni. Prace ukończono w 1904 roku, natomiast drewnianą cerkiew rozebrano. Cerkiew mimo, że przetrwała I i II wojnę światową, po opuszczeniu przez parafian w wyniku przesiedlenia ludności ukraińskiej, została rozebrana w 1956 roku z przeznaczeniem na materiał budowlany.

Cerkiew murowana z Baszni Dolnej wzniesiona w latach 1903-1904, Zbiory Biblioteki Narodowe w Warszawie.

Przesiedlenie ludności greckokatolickiej położyło kres funkcjonowaniu struktur kościoła wschodniego w Baszni Dolnej.

Ludność rzymskokatolicka należała do parafii pw. św. Stanisława w Lubaczowie, jednak ze względu na dużą odległość od kościoła, jeszcze przed I wojną światową rozpoczęto starania o wzniesienie świątyni. Jednak te plany pokrzyżował wybuch I wojny światowej, natomiast projekt ten wznowiona w latach 30. XX wieku. Dzięki wsparciu hr. Agenora Gołuchowskiego, udało się uzyskać działkę i prace ruszyły w 1938 roku i już 9 października dokonano poświęcenia murów i wmurowanie

kamienia węgielnego. Parafię rzymskokatolicką w Baszni erygowano tuż przed wybuchem II wojny światowej - 26 sierpnia 1939 roku.

4. TECHNIKA WYKONANIA

Krzyż wykuty z kamienia bruśnieńskiego, zapewne w bruśnieńskim ośrodku kamieniarskim.

5. STAN ZACHOWANIA I PRZYCZYNY ZNISZCZEŃ

Stan zachowania zły, wynikający z wielu czynników, w tym naturalnego starzenia się materiału, wieloletniej ekspozycji zewnętrznej oraz narażeniem na zmienne warunki atmosferyczne. Krzyż posadowiony bez fundamentu i izolacji poziomej, co powodowało podciąganie kapilarne i zawilgoceniu podstawy.

Kamień w obrębie podstawy zdegradowany, z wieloma ubytkami i odspojeniami, pokryty nawarstwieniami biologicznymi. Cokół z wieloma ubytkami powstałymi w wyniku uszkodzeń mechanicznych / w tym zapewne ostrzałów w trakcie działań wojennych/. Inskrypcje częściowo zatarte lub z uszkodzeniami uniemożliwiającymi rekonstrukcję tekstu.

Krzyż z osypującym się opracowaniem rzeźbiarskim, wizerunek Chrystusa Ukrzyżowanego zachowany szczątkowo. Całość założenia wymaga bardzo pilnych, ratowniczych prac konserwatorskich.

6. CEL ORAZ ZAŁOŻENIA KONSERWACJI I RESTAURACJI

Celem planowanych prac konserwatorskich jest zabezpieczenie przed procesami destrukcyjnym oraz przywrócenie pierwotnej wartości technicznej i estetycznej obiektu. Ważnym elementem prac konserwatorskich będzie wykonanie fundamentu oraz izolacji poziomej, co zabezpieczy podstawę krzyża przed podciąganiem kapilarnym i spowolni procesy destrukcyjne.

W zakresie konserwacji technicznej planowana jest konsolidacja osypujących się warstw kamienia, w szczególności w obrębie opracowań rzeźbiarskich oraz inskrypcji. Proponuje się rekonstrukcję elementów rzeźbiarskich, co uczyni ich rysunek i przywróci pierwotną estetykę obiektu.

Zakończeniem prac konserwatorskich będzie założenie zabezpieczenia hydrofobowego, co zabezpieczy powierzchnię przed utrzymywaniem się wysokiej wilgotności oraz powstawaniem nawarstwień biologicznych. Prace konserwatorskie przywrócą pierwotny wygląd krzyża przydrożnego.

Krzyż eksponowany jest w miejscu widocznym z uczęszczanej drogi i jego wygląd ma wpływ na lokalny pejzaż, jak również stanowi element dziedzictwa kulturowego związanego z bruśnieńskim ośrodkiem kamieniarskim, którego dzieła kamieniarskie są wizytówką i ważnym elementem wizerunkowym regionu.

7. PROGRAM PRAC

1. Wykonanie dokumentacji fotograficznej

Wykonanie dokumentacji fotograficznej obiektów przed rozpoczęciem prac konserwatorskich.

2. Wstępne oczyszczenie oraz demontaż krzyża

Przed rozpoczęciem prac konserwatorskich należy uporządkować teren wokół krzyża z niskiej roślinności. Kolejno oczyścić delikatnie całość krzyża z luźnych zanieczyszczeń. Szczególnie należy zwrócić uwagę na stan łączeń poszczególnych elementów krzyża, które będą ważne w trakcie demontażu.

Zdemontować wszystkie ruchome elementy krzyża oraz przewieźć do pracowni konserwatorskiej.

3. Wykonanie fundamentów

Zaleca się wykonanie fundamentu o wymiarach dostosowanych do wielkości podstawy i na głębokość ok. 1m. Pozwoli to na stabilny montaż krzyża i wykonanie izolacji poziomej, co ograniczy podciąganie kapilarne oraz oddzieli kamień od źródeł zasolenia, co z kolei spowolni proces destrukcji.

4. Konserwacja podstawy

Należy przeprowadzić konserwację podstaw poprzez usunięcie nawarstwień biologicznych z użyciem preparatów chemicznych stosowanych przy pracach konserwatorskich. Scalić odspojone elementy krzyża oraz uzupełnić ubytki metodą flekowania z zastosowaniem materiału o parametrach technicznych i estetycznych zbliżonych do pierwotnego / wapien z pokładów bruśnieńskich / oraz wzmocnić jego strukturę stosownymi, dobrej jakości preparatami np. firmy Remmers .

5. Oczyszczenie krzyża z nawarstwień biologicznych

Oczyszczenie z nawarstwień biologicznych należy przeprowadzić metodą chemiczną z zastosowaniem preparatów np. firmy Remmers. Przylegające owocniki usunąć metodą mechaniczną ze zwróceniem uwagi na stan zachowania powierzchni kamienia.

6. Konserwacja techniczna oraz uczytelnienie inskrypcji

Miejsca spękań oraz przełamania kamienia należy podkleić klejami żywicznymi, w przypadku większych ubytków zastosować metodę flekowania z użyciem materiału o podobnych właściwościach. Inskrypcje w przypadku konieczności, należy uczytelnić poprzez delikatne pogłębienie liter przy pomocy dłutka.

Szczególne uwagi należy zwrócić na ubytki w obrębie opracowań rzeźbiarskich. W przypadku większych ubytków, zastosować ich uzupełnienie metodą flekowania, z odtworzeniem detalu rzeźbiarskiego. Z kolei mniejsze ubytki uzupełnić przy użyciu zapraw.

7. Montaż krzyża

W pierwszej kolejności należy wykonać izolację poziomą, na tym osadzić postawy. Po zamontowaniu wszystkich elementów krzyża należy uszczelnić przestrzeń pomiędzy wszystkimi elementami, aby zabezpieczyć przed zbieraniem się wody w przestrzeniach otwartych.

8. Impregnacja hydrofobowa

Przeprowadzić impregnację hydrofobową powierzchni krzyża z użyciem preparatu do impregnacji kamienia np. firmy Remmers.

9. Wykonanie dokumentacji fotograficznej oraz konserwatorskiej.

Należy wykonać dokumentację fotograficzną przed rozpoczęciem prac, w trakcie ich trwania, jak również po zakończeniu prac konserwatorskich. Przygotować dokumentację konserwatorską.

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju, stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju, stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju, stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju,
stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju,
stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju,
stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju,
stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch

Krzyż przydrożny usytuowany przy drodze z Baszni Dolnej do Horyńca Zdroju,
stan przed rozpoczęciem prac konserwatorskich, 2023r., fot. B. Woch